

Wieniec pogrzebowy, blaszka cynkowa, emalia, porcelana, drut, druga połowa XIX w. – pierwsza ćwierć XX w.

Wieniec pogrzebowy, koraliki szklane, drut, Francja, lata 60. XIX w.

Wieniec pogrzebowy, porcelana, masa celuloidowa, drut, druga połowa XIX w. – pierwsza ćwierć XX w.

A UNIQUE COLLECTION

The article is devoted to a collection of funeral wreaths connected with the Czartoryski family which comprises 29 items made from different materials, such as: beads, porcelain, or metal plates. It is unique in Poland. The oldest wreaths come from the 1860s and are of French provenance, the latest are probably from the interwar period. Since the wreaths were stored in very bad conditions, the voivodship conservator of historic objects in Przemyśl took the decision to transfer them to the Museum in Jarosław. In the years 1983-1985 they underwent complete restoration.

KRYSTYNA KIEFERLING

UNIKALNA KOLEKCJA

Od 1986 r. w Muzeum w Jarosławiu przechowywana jest unikalna w zbiorach polskich kolekcja wieńców nagrobnych, które pochodzą z krypty rodowej Czartoryskich w Sieniawie. Historia tego zespołu rozpoczyna się 150 lat wcześniej, kiedy to Władysław Czartoryski postanowił urządzić mauzoleum rodzinne w kościele w Sieniawie będącej głównym ośrodkiem ordynacji sieniawskiej. W 1865 r. w żałobnym kondukcie z Paryża do Sieniawy przewieziono trumny z doczesnymi szczątkami: Marii Amparo Muñoz (żony Władysława), Adama Czartoryskiego, Anny z Sapiehów Czartoryskiej i Marii z Czartoryskich Wirtemberskiej¹. Na trumnach spoczywały wieńce wykonane w warsztatach francuskich.

Licząca 29 wieńców kolekcja jest zbiorem zamkniętym. Najstarsze egzemplarze pochodzą z lat 60. XIX w., najnowsze sięgają zapewne okresu międzywojennego. Kolekcja jest różnorodna – wieńce różnią się kształtem i materiałem, z którego zostały wykonane. Prawie dwie trzecie zbioru stanowią okazy zrobione ze szklanych koralików o zróżnicowanych wielkościach i kolorach. Do tej grupy można zaliczyć duże wieńce skomponowane z drobnych, różnobarw-

nych koralików oraz małe wianuszki uwiite z białych i czarnych koralii. Pozostałą część stanowią wieńce wykonane z blaszki cynkowej pokrytej emalią lakierniczą (liście) oraz porcelany wypalanej na biskwit i podbarwianej akwarelą (kwiaty).

Bardziej zróżnicowany jest kształt wieńców, ale i w tym wypadku można wydzielić większą ich grupę o kształcie koła oraz pozostałe – owalne i w formie krzyża. Spośród sześciu dużych wieńców koralikowych dwa przypominają krzyże (większy o wymiarach: 130 cm wysokości, 85 cm rozpiętości ramion), pozostałe zaś są w formie medalionu (o średnicy od 75 do 95 cm). Użyte do ich stworzenia koraliki uformowane zostały w rozmaite elementy ozdobne. W trzech wieńcach – dwóch w kształcie krzyża i jednym owalnym – z koralików w kolorze białym i fioletowym ułożono ażurowe kwiaty bzu, a z zielonych – ażurowe liście bzu. Wśród pozostałych – także ażurowych – jeden wieniec wykonany został z białych, szarych i niebieskich koralików, z których skomponowano stylizowane, ażurowe rozetki, gałązki, liście i kwiaty róż. Do stworzenia dwóch innych wieńców użyto koralii głównie w kolorze czarnym, a tylko kwiaty stanowią w nich barwny akcent.

Zachwycające urodą i delikatnością koralikowe wieńce wymagały znacznego nakładu pracy. Ilustracją tego niech będzie wieniec w kształcie krzyża (z dedykacją od uczennic z Hotelu Lambert)

skonstruowany z 3856 elementów składających się z 576 617 sztuk koralików². Pozostałe wykonane z koralików wieńce są właściwie małymi wianuszkami o średnicy nieco powyżej 20 cm. Do ich splecenia użyto koralików w kolorach czarnym i białym. Omawiane egzemplarze można podzielić na trzy grupy: wykonane tylko z białych koralii, uplecione z koralików białych i czarnych oraz wianuszki z krzyżem pośrodku. W tym ostatnim zespole znajduje się siedem ażurowych wianuszków z białym krzyżem pośrodku i pięć ażurowych bez wypełnienia środka.

Ostatnią grupę stanowią wieńce różniące się od wyżej opisanych przede wszystkim materiałem, z którego zostały wykonane. W tym przypadku użyto porcelany i blaszki metalowej, z których zrobione zostały liście i kwiaty. Pięknie skomponowane przyciągają uwagę swoją różnobarwnością i naturalnością. Wśród nich dwa egzemplarze są w kształcie krzyża, trzy – medalionu, a sześć w formie koła. Porcelana i metal występują w nich w różnych proporcjach. Na przykład dwa wieńce wykonane zostały prawie w całości z porcelany, z wyjątkiem kilku liści zrobionych z masy celuloidowej (wykorzystano ją tylko przy tych dwóch wieńcach). Do splecenia jednego z nich użyto 16 gałązek z kwiatkami bratków, 10 z kwiatami georginii, 10 wiązanek z pączkami róż oraz 53 liście. Porcelanowe kwiaty zabarwiono akwarelą na kolor żółty i fioletowy (bratki) oraz sam żółty (róże i georginie), a liście na zielono.

Wieniec pogrzebowy, koraliki szklane, drut, Francja, lata 60. XIX w.

Pozostałe liście wykonano z zielonej masy celuloidowej³. W nietypowym kolorze są metalowe liście wieńców w kształcie krzyża. W jednym z nich jest to kolor beżowy, w drugim – biały pokryty warstwą rozdrobnionej miki. Oba krzyże ozdobione zostały kwiatami i pąkami białych róż.

W kolekcji mamy też wieniec prawie w całości wykonany z blaszki metalowej. Skomponowano go z ułożonych naprzemiennie metalowych liści o dwóch odcieniach zieleni i niewielkiej liczby listków w kolorze brązowym oraz z metalowych kwiatów i pączków niezapominajek. Niebieskie kwiaty niezapominajek ozdobione zostały ponadto żółtą plamką w środku i czarną kropką. Dodatkową ozdobą wieńca są dwie duże, białe, porcelanowe róże.

Niezwykle istotne znaczenie miała symbolika kwiatów i liści, z których splatano wieńce. Rodzaj, kształt i kolor odwzorowywanych roślin miały swoje znaczenie, a ich wymowę starano się przypisać określonym osobom. Wśród kwiatów wkomponowywanych w wieńce Sieniawskich wyróżnić można: róże, bratki, bez, niezapominajki, jaśmin, rumianek i georginie, a wśród liści i gałązek widoczne są takie gatunki, jak:

bluszcz, dąb, akacja, bez, paproć, palma czy klon.

Przy większości wieńców nie zachowały się szarfy ani tabliczki, które pomogłyby w przypisaniu ich określonym osobom. Wyjątkiem są trzy duże, wykonane z koralików egzemplarze. W pierwszym – w kształcie krzyża – nad górnym ramieniem krzyża i nad poprzeczką z liter wyciętych z białej blaszki ułożono napis: „HOŁD WDZIĘCZNOŚCI/ OD DAWNYCH UCZENNIC – HOTELU LAMBERT”. W drugim – w kształcie medalionu – napis umieszczony jest nad górną partią: „OD (...) UCZENNIC / Z HOTELU LAMBERT”. Litery, tak jak w poprzednim, wycięto również z białej blaszki. Można domniemywać (choć nie jest to jednoznaczne), że obydwie wieńce wykonane zostały dla Anny z Sapiehów Adamowej Czartoryskiej, która w 1844 r. założyła działający przy Hotelu Lambert Instytut Panien Polskich⁴, którym następnie przez wiele lat kierowała. Na trzecim wieńcu zachowały się tylko fragmenty napisu: „INSTITU ... E ... DE...”. Litery w tym wypadku wycięto z blaszki i owinięto jasnioletowymi koralikami. Ten egzemplarz – biorąc pod uwagę symbolikę roślin, a konkretnie liście dębu – mógł być wykonany dla Adama Czartoryskiego.

Wieńce przechowywane w krypcie, którą zamieniono w skład węgla i do której wstawiono piec do centralnego ogrzewania, były w bardzo złym stanie technicznym. Decyzją wojewódzkiego konserwatora zabytków w Przemyśle zostały one oddane do konserwacji do spółdzielni Plastyka w Warszawie. Prace konserwatorskie przeprowadził w latach 1983–1985 kierowany przez dr Elżbietę Nosek zespół w składzie: inż. Jerzy Klimek, inż. Zygmunt Dębski, Katarzyna Nowakowska-Meissner i Krzysztof Nosek. Usunięto wówczas zanieczyszczenia

i zniszczone powłoki emalii lakierniczych, wymieniono wszystkie części skorodowanego drutu, zreperowano pęknięte liście i zrekonstruowano zniszczone elementy ceramiczne, jako że większość detali porcelanowych była uszkodzona. W ramach konserwacji nałożono nowe powłoki zewnętrzne oraz nanizano na nowe, nierdzewne druty wszystkie koraliki. Również z takiego drutu wykonano łożyski i ogonki listków, a wszystko owinięto nową bibułą. O tym, jak benedyktyńska była to praca, niech świadczy to, że samo tylko zygakowate obwiedzenie wieńca w kształcie krzyża składa się z około 120 tys. drobnych koralików⁵.

Jak wspomniano na wstępie, obecnie kolekcja liczy 29 egzemplarzy. Niestety, bez odpowiedzi pozostanie pytanie, czy są to wszystkie wieńce, które znajdowały się w krypcie, a jeśli nie, to ile z nich zostało bezpowrotnie utraconych.

Autorem zdjęć jest Henryk Górecki.

PRZYPISY

- ¹ Barbara Obtulowicz, *Maria Amparo Muñoz de Borbón, księżna Czartoryska*, Kraków 2013, Universitas, s. 255.
- ² Dokumentacja konserwatorska, maszynopis w Muzeum w Jarosławiu.
- ³ Ibidem.
- ⁴ Marian Kukiel, *Czartoryska Anna z Sapiehów*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, Kraków 1938, PAU, s. 240.
- ⁵ Dokumentacja konserwatorska, maszynopis w Muzeum w Jarosławiu.

KRYSTYNA KIEFERLING

Historyk, muzeolog, starszy kustosz w Muzeum w Jarosławiu. Jest autorką książek i artykułów poświęconych głównie historii regionalnej, a także przewodników i katalogów tematycznych. Jest także autorką wystaw stałych w Muzeum w Jarosławiu i Muzeum im. Dzieduszyckich w Zarzeczcu oraz wielu wystaw czasowych.

Wianuszki pogrzebowe, koraliki szklane, blaszka cynkowa, drut, druga połowa XIX – XX w.